

Asia: VN/19726/2023

Vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen

Lausuntopyyntö

Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

Kannatatteko uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ajankohdasta 1.10.2023 uuteen ajankohtaan 1.10.2024?

Ei

Halutessanne voitte antaa tiiviit perustelut vastaukselle:

Autismiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua vammaispalvelulain voimaantulon siirtämisestä. Autismiliitto vastustaa eduskunnan hyväksymän ja pitkään valmistellun vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ja katsoo, ettei lakia tule avata ennen kuin sitä on ehditty edes lainkaan toimeenpanna. Autismiliitto pitää haavoittuvassa asemassa olevalle ihmisryhmälle pääosin subjektiivisina oikeuksina turvattuihin vammaispalveluluihin kohdistuvia säästöaikeita hyvin huolestuttavina perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.

Autismiliitto kannattaa esitysluonnoksessa mainittua vaihtoehtoa, että uusi vammaispalvelulaki tulisi voimaan alkuperäisessä aikataulussa, ja sen toimeenpanoa, vaikutuksia ja kustannuksia seurattaisiin ja mahdollisia muutostarpeita arvioitaisiin huolellisesti seurantatiedon, tutkimuksen ja käytännön kokemusten perusteella. Mielestämme ei ole perusteltua siirtää lain voimaantuloa ja avata koko lakia mahdollisen ikääntymisrajauksen lisäämisen vuoksi. Ikääntymisrajaus voitaisiin lisätä lakiin myöhemmin, jos se seurantatiedon valossa osoittautuisi välttämättömäksi ja sellainen pystyttäisiin perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta hyväksyttävällä tavalla muotoilemaan.

Välttämättömistä vammaispalveluista säästäminen tulee kalliiksi

Autismiliitto katsoo, että uusi vammaispalvelulaki mahdollistaa nykyistä paremmin kohdentuvat ja oikeudenmukaisemmat vammaispalvelut. Vammaispalvelut ovat välttämättömiä palveluja, joiden tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja itsenäistä elämää. Kustannussäästöjä ei synny välttämättömistä vammaispalveluista säästämällä. Välttämätön avun ja tuen tarve vain siirtyy muualle ja tuottaa ongelmien kärjistyessä korkeampia kustannuksia muissa palveluissa. Sen sijaan kustannussäästöjä syntyy siitä, että eri tavoin vammaiset ihmiset perheineen saisivat uuden lain perusteella tarpeitaan vastaavat avohuollon palvelut oikea-aikaisesti. Tämä vähentäisi ongelmien kärjistymistä ja autismi- ja neurokirjon lasten ja nuorten päätymistä raskaampien ja kalliimpien palveluiden piiriin (esim. lastensuojelun sijaishuolto, psykiatrinen erikoissairaanhoito) muiden palvelujen toimimattomuuden takia sekä heistä huolehtivien läheisten joutumista työelämän ulkopuolelle. Välttämättömän tuen ja palvelujen puute voi johtaa myös autismikirjon lasten ja nuorten kouluikämyymyteen sekä myöhemmin opiskelujen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen ja syrjäytymiseen. Yhteiskunnalle aiheutuu lapsuudessa tai nuoruudessa alkaneesta syrjäytymisestä suuria taloudellisia kustannuksia henkilön koko elinkaaren aikana.

Lain voimaantulon siirtäminen ja avaaminen söisi resursseja ja aiheuttaisi kustannuksia. Monet viranomaiset ja vammaisjärjestöt ovat tehneet paljon töitä uuden vammaispalvelulain valmistelussa ja sen toimeenpanon edistämiseksi. Lain voimaantulon lykkääminen ja uudelleen valmistelu vaatisivat paljon uusia resursseja, jotka olisi järkevämpää ja tehokkaampaa käyttää lain toimeenpanon tukemiseen alkuperäisessä aikataulussa.

Ikääntymisrajan puuttuminen ei oleellisesti muuta nykytilannetta

Lakiesityksestä poistettiin peruslaillisista syistä ikääntymisrajaus, mutta tarkoituksena ei jatkossakaan ole, että kaikkien iäkkäiden henkilöiden palvelut järjestettäisiin uuden vammaispalvelulain perusteella. Uuden lain myötä tilanne ei oleellisesti muuttuisi, koska nykyisissä vammaispalvelu- ja kehitysvammalaeissa ei ole ikääntymisrajausta muussa kuin henkilökohtaisessa avussa.

Soveltamisalaa rajaavat edelleen tiukka vammaisen henkilön määritelmä sekä lain toissijaisuus ja vaatimus palvelukohtaisten myöntämisedellytysten täyttymisestä. Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mukaan myös jatkossa tulee erottaa iäkkäille henkilöille heidän yksilöllisen tarpeensa mukaan järjestettävät palvelut (vanhuspalvelut) vammaisille henkilöille järjestettävistä erityispalveluista (vammaispalveluista).

Kannatamme joissakin lausunnoissa esiin tuotua näkemystä, että panostamalla ministeriötasolla lain soveltamisen ohjaukseen voitaisiin hallita kustannuksia ja vähentää lisäkustannusvaikutuksia hyvinvointialueille ilman, että tarvitsisi lykätä kauan odotetun uuden vammaispalvelulain voimaantuloa.

Vaikutusarviointia tehnyt laajapohjainen työryhmä arvioi, ettei ikääntymisrajaus olisi mahdollista saavuttaa suurilla säästöillä, ja katsoi, että rajausta vaikuttaisi merkittävämminkin vasta

tulevaisuudessa. Tätä taustaa vasten pidämme kannatettavana Kehitysvammaisten Tukiliiton näkemystä, että mahdollinen ikääntymisrajaus ehdittäisiin valmistella ja lisätä lakiin myöhemminkin, jos se lain voimaantulon jälkeisen seurantatiedon perusteella osoittautuisi välttämättömäksi ja sellainen pystyttäisiin perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta hyväksyttävällä tavalla muotoilemaan. Ikääntymisrajauksen mahdollinen lisääminen ei siis missään tapauksessa edellytä koko lain voimaantulon siirtämistä ja lain avaamista uuteen valmisteluun.

Sosiaalisen toimintarajoitteen huomioiminen soveltamisalassa vähentää väliinpuotoamisia

Uutta vammaispalvelulakia on valmisteltu pitkään ja perusteellisesti. Uuden lain myötä Suomeen saataisiin vihdoin YK:n vammaissopimuksen mukainen vammaispalvelulaki, joka huomioisi nykyistä laajemmin eri tavoin vammaisten ihmisten yksilölliset avun ja tuen tarpeet. Uuden vammaispalvelulain soveltamisalassa määritellään YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla laajasti sitä, millaiset toimintarajoitteet aiheuttavat vammaisuutta. Autismiliitto korostaa, että sosiaalinen toimintarajoite on välttämätöntä säilyttää lain soveltamisalassa, jotta myös autismi- ja neurokirjon ihmiset, joilla ei ole kehitysvammaa samoin kuin lievästi kehitysvammaiset henkilöt, pääsevät vammaispalvelujen piiriin, silloin kun he vammaispalvelulain mukaisia palveluja välttämättä tarvitsevat.

Varhaiset, oikea-aikaiset ja oikeanlaiset palvelut ja tukitoimet erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessa vähentävät yhteiskunnan kustannuksia. Sosiaalisen toimintakyvyn huomiointi soveltamisalassa vähentää nykyisin yleistä väliinpuotoamista ja raskaampien ja kalliimpien palveluiden tarvetta sekä opiskelusta ja työelämästä syrjäytymistä. Sosiaaliset toimintarajoitteet huomioidaan myös WHO:n hyväksymässä toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisessä ICF-luokituksessa sekä uuden lain perustana olevaa YK:n vammaissopimusta koskevissa yleiskommenteissa.

Autismi- ja neurokirjon lapsilla ja nuorilla on muita korkeampi riski tulla sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Heistä 18 % on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle ennen 18 vuoden ikää (THL:n 1997 syntymäkohorttitutkimus Kääriälä ym. 2021). Vammaisen lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle silloin, kun syynä on vammais- ja muiden palvelujen toimimattomuus, aiheuttaa perheelle inhimillistä kärsimystä ja tulee kalliiksi yhteiskunnalle. Lastensuojelun avo- ja sijaishuollon kustannuksiin kuluu rahaa saman verran kuin syöpähoitoihin, noin 1,2 miljardia vuodessa (Hiilamo 2022). Vammaisille ja neurokirjon lapsille ja nuorille kodin ulkopuolelle sijoittaminen on väärä toimenpide silloin, kun sillä yritetään paikata muiden palvelujen ja tuen puutteita, eivätkä nämä lapset tule sijoituksilla autetuiksi.

Lain voimaantulon siirtäminen vaikeuttaisi väliinpuotoajien asemaa

Vammaisten ihmisten ja heidän perheidensä näkökulmasta lain toimeenpanon siirtäminen ja uudelleen valmisteltavaksi ottaminen olisi erittäin hämmäntävää. Jos uuden vammaispalvelulain

voimaantuloa siirretään, monet eri tavoin vammaiset joutuvat odottamaan vielä pitkään tarvitsemiaan palveluita. Lain voimaantulon viivästyminen vaikeuttaisi erityisesti niiden vammaisten ihmisten asemaan, jotka tällä hetkellä jäävät väliinputoajiksi eivätkä pääse lainkaan vammaispalveluiden piiriin, esimerkiksi monet autismi- ja neurokirjon ihmiset. Runsaassa vuodessa etenkin monen lapsen ja perheen tilanne ehtisi kärjistyä ja vanhempien työssäkäynti estyä oikea-aikaisten palvelujen puuttuessa. Väliinputoamistilanteet jatkuisivat ja koska asiakkaat tarvitsevat palvelunsa joka tapauksessa, korkeiden kustannusten kertyminen esim. lastensuojelun sijoituksista ja muista raskaista ja kalliista palveluista jatkuisi edelleen inhimillisestä kärsimyksestä puhumattakaan.

Valjakka Sari
Autismiliitto ry